

BOKMELDINGER

Fram Kristmenn, Korsmenn! Hovedlinjer og førerskikkelser i norsk hedningemisjon. Bd. I. Av Oscar Handeland. A/S Lunde & Co's Forlag, Bergen 1963. 296 s. Kr. 30,75 (innb).

Med denne bok har Oscar Handeland føyet nok et betydelig arbeid til sin store misjonshistoriske produksjon. Som undertitelen angir, er det en fremstilling av «hovedlinjer og førerskikkelser» han vil gi oss, altså en fremstilling av norsk misjonsvirksomhet tilsvarende den han tidligere har levert av den protestantiske verdensmisjon som helhet i seksbindverket «Kongens budbærere» (flere opplag). Denne samling av skildringer av store, banebrytende misjonærer og av de forhold de levet under og de folk de virket blant, er på mange måter en imponerende prestasjon — en misjonshistorie for folket, bygget på omfattende lesning og skrevet ut fra et personlig engasjement som gjør stoffet levende.

Den bok som her anmeldes, utgjør første bind av et planlagt tobindsverk om norsk misjon fra 1700-tallet og frem til i dag. Som forf. gjør oppmerksom på i forordet, er dette verk en utvidelse — en betraktelig utvidelse! — av det studiekurs pr. brev som ble til i 1937 og som bar titelen «Norsk hedningemisjon» (trykt som manuskript). Første bind behandler — i fire kapitler — Hans Egede, Thomas von Westen og Det norske misjonsselskap.

Det er meget godt å si om denne bok. Det er tydelig å merke at forf. har nedlagt et stort arbeid på den. Frem for alt gjenspeiler også denne bok hans dype kjærlighet til den gjerning han skildrer. Den gode mottagelse boken har fått, er et vidnesbyrd om at det er mange som er takknemlige for den. At også denne bok fra Handelands flittige penn vil finne tallrike lesere, er det nok ingen tvil om.

En anmeldelse i dette tidsskrift må i sakens natur bli mer kritisk. Det er flere ting vi har festet oss ved under lesningen (som med hensikt har foregått over et lengere tidsrom). En del formelle feil skjemmer fremstillingen, f. eks. «Sululand», ja endog en språklig uhyrlighet som «Sulu», i stedet for Zululand, egentlig «Syd Afrika», resp. «Natal» (s. 218 o.fl., 219, 226, 231, 233 o.fl.); «1939–40» i stedet for «1839–40» (s. 208); «han» i stedet for «jeg» (s. 217); «underholdning» i stedet for «underhold» (s. 193) osv. Kapitlet om Thomas von Westen forekommer oss å være uforholdsmessig langt (70 sider), og de mange og til dels lange sitater i dette kapittel virker trettende.

Langt viktigere enn dette er dog det *kirkesyn* forf. skriver ut ifra, som farger

fremstillingen og bestemmer vurderingen av både personer og begivenheter. Dette kirkesyn kan best beskrives som «ultra-lavkirkelig». Kirken som objektiv realitet, for ikke å snakke om embede og ordinasjon — tillegges liten eller ingen betydning. Med et slikt syn er det ikke til å unngå at bildet blir ensidig og for- tegnet, ja hva verre er: at de dommer som felles, blir urettferdige.

«Alt kommer an på hva målestokk en bruker,» skriver forf. i forordet. Uttalelsen gjelder der spørsmålet om hvor vidt Norge er et kristent land eller ikke, men den kan like godt anvendes på historieskrivningen. Handeland gjør som historiker be- visst bruk av en ultra-lavkirkelig målestokk, men kan han da yde rettferdighet mot dem som i hans øyne er «høykirkelige»? Rammes han ikke i og med denne målestokk av den samme kritikk som han selv gjør gjeldende overfor Halfdan Sommerfelts «Den norske zulussion», en bok han beskylder for å ha undersøkt de lavkirkelige innsats i misjonsbevegelsens gjennombruddsår i vårt land?

En anti-geistlig tendens er tydelig merkbar, se f. eks. s. 23, 58, 65, 89ff, 98, 126, 148, 156, 161, 164, 199 og 204f. Menn som W. A. Wexels og H. P. S. Schreuder får en lite velvillig omtale (for å si det pent). Når det gjelder vurderingen av disse og andre personligheter spiller også et sosiologisk moment inn, Schreuder — for bare å nevne ham — var som han var fordi han var sprunget av en dansk embedsmanns-slekt, til forskjell fra f. eks. Lars Dahle i hvis årer det banket ekte norsk bondeblod!

Om Schreuder skriver Handeland bl. a.: «Se på et bilde av ham. Nesen er fir- kantet, ansiktet nesten firkantet, hele mannen er firkantet! Han hørte så visst ikke til dem som er så runde at de står i fare for å trille bort. Han var kantet, stri og sta. Men han saknet likevel ikke hjertelag.» Overfor ord som disse må det være tillatt å spørre: Er dette historieskrivning? Er dette person-karakteristikk?

Undertegnede har ikke bare i et par årtier beskjeftiget seg med H. P. S. Schreuders liv og verk, men også hatt den forrett i en årrekke å virke som misjonær blant det folk denne fremragende banebryter for evangeliet ga fire årtier av sitt liv. Jeg beklager dypt det ettermæle han har fått, forøvrig ikke bare hos Handeland, men også i andre historiske fremstillinger. Det er et etter- mæle som *ikke* er i samsvar med virkeligheten. Å dokumentere dette er selvsagt ikke mulig i en kort anmeldelse. Jeg må innskrenke meg til å vise til artikler jeg har skrevet bl. a. i Norsk Teologisk Tidsskrift (1942 og 1964), Tidsskrift for Teologi og Kirke (1944), Norsk Tidsskrift for Misjon (1950, 1959 og 1964), Korsets ord og troens tale (festskrift til prof. Hallesby, 1949) og Norsk Biografisk Leksikon (1954) samt Kyrkohistorisk Årsskrift (1962).

De fleste av disse artikler forelå trykt da Handeland skrev sin bok, men ingen av dem er nevnt i litteratur-fortegnelsen. Det norske misjonselskaps hundreårs- skrift er oppført, inkl. det bind — bd. III — hvor jeg har forsøkt å gi en skil- dring av utviklingen av arbeidet i Syd Afrika (en skildring hvor Schreuder nød- vendigvis har måttet få en fremtredende plass), men jeg kan ikke se at det på noe punkt er tatt hensyn til denne. En historiker må selvsagt ha full frihet til å fremstille og vurdere personer og begivenheter slik han finner det riktig å

gjøre det, men det burde vel skje under hensyntagen til og i oppgjør med andre fremstillinger og andre vurderinger. Og frem for alt burde vel det den biograferte selv har sagt, tillegges større vekt enn leilighetsuttalelser om vedkommende av andre (ut fra en situasjon og en sammenheng som vi ikke kjenner noe nærmere til i dag), og aller mest når slike uttalelser direkte motsier vedkommendes egne ord (jfr. uttalelsen s. 197, 236).

For Handeland er Schreuder — det sier seg selv — den store høykirkelige i norsk misjon. «Schreuder var høykirkelig, på ytterste linje til høyre i det norske presteskap den gang,» skriver han (s. 196). Han «ville ha *kirkens* stempel på seg før han dro ut, bli ordinert til misjonsprest av en norsk biskop» (s. 217). «Han ville ikke sendes ut av en forening, men av selve den offisielle *kirke*, av en biskop!» (s. 196). «Han mente nemlig at det måtte en bisp til å ordinere, for med ordinasjonen fulgte en særskilt nådegave som bare bispene kan meddele, da de er apostlenes etterfølgere» (s. 254). Dette siste er i direkte strid med Schreuders egne ord. Han ikke bare avviste, men ironiserte over læren om apostolisk suksesjon. Hva han kjempet for, var en misjonsvirksomhet i samsvar med *kirkens orden*, og fordi den norske kirke hadde bispe-embetet, ønsket han å bli ordinert av en norsk biskop til misjonær-gjerningen, — forøvrig akkurat slik ordningen har vært i Det norske misjonsselskap fra begynnelsen av. Schreuder var ikke prinsipielt imot misjonsselskaper og misjonsforeninger, i så fall hadde han ikke i tre årtier stått i Misjonsselskapets tjeneste. Heller ikke hadde han da vært medlem av en misjonsforening (i Christiania, i studieårene), enn si grunnlagt en misjonsforening (i Bergen, før utreisen), — trekk Handeland ikke nevner i sin fremstilling.

Skildringen av Schreuder som den som var «pott og panne i alle ting» (s. 235), kan det reises alvorlige innvendinger mot. De friksjoner som oppsto i misjonærflokken, var så visst ikke lederen alene ansvarlig for, — brytninger og brudd er et trekk som går igjen i så godt som alle misjoner, og har bl.a. sammenheng med det spesielle miljø vi her står overfor. Schreuders medarbeidere var ikke alltid lette å ha med å gjøre. At de i den første tiden bare var «medhjelpere» og «assistenter», var noe *selskapet* hadde bestemt. Når det sies at Schreuder «likte godt» styrets forslag om at han måtte bli ordinert til biskop på misjonsmarken (s. 255), må det bemerkes at ifølge kildene forholdt det seg annerledes: han ba om betenkningstid, han visste ikke om han kunne gi sin tilslutning til dette forslag.

Et av de «beviser» som anføres for Schreuders høykirkelighet, er den «uforglemmelige måte» han omtaler *dåpen* på i sitt vita ved bispeordinasjonen: «Jeg, Hans Paludan Smith Schreuder, er født 18de juni 1817 i Sogndal —, og der gjenfødt 12te juli samme år» (s. 197). Men gjenfødselen i dåpen er da vitterlig i full overensstemmelse så vel med den lutherske kirkes bekjennelse (jfr. Conf. Aug. IX) som med pietismens kristendomssyn (jfr. Pontoppidans «Sandhed til gudfryktighet», norsk utg. 1927 § 658). Forf. legger ikke skjul på at det er de synsmåter H. C. Knudsen og G. K. Kielland representerte, han sympatiserer med. Men egentlig luthersk-konfesjonelle var disse synsmåter ikke, snarere tvert imot. Når Kielland skriver om Schreuder at han ikke var «en *arm synder*» (dvs. virkelig

omvendt) (s. 230) og om Misjonsselskapets styre at det for det meste besto av «døde ortodokse og gjerningshellige» (jfr. s. 204, hvor dog selve sitatet ikke er anført), er dette en hård, ukjærlig og urettferdig dom. Grunnen til at Misjonsselskapet ikke kunne bruke Knudsen var ikke, som forf. hevder, at Knudsen var «en utpreget lavkirkelig mann» (s. 208), men at et luthersk-konfesjonelt selskap ikke kunne ta i sin tjeneste en mann som gikk inn for subjektivisme, mystisisme og unionisme (jfr. NOTM 1959 s. 244).

Det er bare riktig å nevne at Handeland ikke står alene med sin Schreuder-vurdering. Ivar Welle, Emil Birkeli og John Nome tegner og tolker ham stort sett på samme måte. Hva Nome angår, er Schreuder-vurderingen imidlertid satt inn i et stort idehistorisk perspektiv, mens det hos Handeland mere er kirkepolitiske synspunkter som dominerer. En revisjon av det tradisjonelle syn på Schreuder er etter min mening i høy grad nødvendig.

Det er karakteristisk at forf. regner med *tre* retninger i Misjonsselskapets eldste historie, nemlig brødrevnene, haugianerne og de geistlige eller «kirkelige» (s. 192f, 203f, 228f, 230), ikke — som f.eks. selskapets høyt fortjente sekretær Blessing — med *to* retninger: brødrevnene og «den norsk-lutherske Deel af Selskabet». Det er denne siste distinksjon som er i samsvar med kildene (jfr. NOTM 1959 s. 242). Også haugianerne var, hva også Handelands skildring viser, «kirkelige». De motsetninger vi er vitne til i Misjonsselskapets gjennombruddsår, gjaldt i siste instans den lutherske kristendomsforståelse. De dreide seg om den norske kirkes bekjennelse og ordninger (jfr. NOTM 1959 s. 242).

Så langt Schreuder. Også når det gjelder andre, er det bilde som tegnes ofte unyansert og ensidig. Det er imidlertid ikke mulig å gå i enkeltheter. Forf. har etter min mening ikke gitt en fremstilling og vurdering av disse personer ut fra deres egne forutsetninger, i relasjon til sammenhengen de står i. Men frem for alt synes han ikke å ha vært oppmerksom på de farer og fristelser som er forbundet med «historikerens valgsituasjon», dette at historikeren ut fra sitt subjektive syn understreker visse trekk, mens andre blir oversett eller i beste fall bare blir nevnt i forbigarten. Denne «prosess» begynner allerede med det utvalg av stoff (skriftlige og muntlige kilder, litteratur osv.) man er nødt til å foreta.

Professor Johan Schreiner ved Universitetet i Oslo uttalte i et intervju i en Oslo-avis for en tid siden om historikerens oppgave disse ord (som jeg helt og fullt under-skriver): «Vår fundamentale oppgave og vårt utgangspunkt må være: sondring mellom sak og vurdering. Vi må være oppmerksom på at vi aldri kan slippe fra vårt miljø og vår tids vurdering, at det forsåvidt hefter et subjektivt moment ved vår forskning. Vi kan aldri bli fri det, men vi må bevisst gå inn for å redusere den faktor så meget som mulig.»

O. G. M.

Svenska Kyrkans Missions Årsbok 1964. Redigert av Tore Furberg. Uppsala 1964. 171 s. Sv. kr. 4,00.

Svenska Kyrkans Missions Årsbok 1965. Redigert av Kurt Bergling. Uppsala 1965. 151 s. Sv. kr. 10,00.

Vi må igjen gjøre oppmerksom på denne foretreffelige publikasjon, — etter vår mening den beste i sitt slag i den internasjonale, protestantiske misjonslitteratur. Artikkelstoffet, årsberetningene, billedmaterialet, det typografiske utstyr, de statistiske opplysninger, personalia, papiret, omslaget — alt er førsteklases. Man kan bare gi uttrykk for sin beundring for og takknemlighet mot en misjon som har vilje og evne til å utgi en årbok av denne høye kvalitet. Selvom årboken ikke kan forbedres, blir den faktisk bedre fra år til år! Slik skal det gjøres!

O. G. M.

MEDARBEIDERE

Sverre Holth: Dr.theol. (S.T.D.) og til 1965 leder av den teologiske utdanning i det anglikanske bispedømme Singapore. Professor i systematisk teologi ved Trinity College, Singapore. Honorary Canon of St. Andrew's Cathedral, Singapore.

Arne Rudvin: Misjonær i Den norske muhammedanermisjon, Mardan, W. Pakistan, siden 1958.

Olav Guttorm Myklebust: Se NOTM 1964 s. 64.

Odd Kvaal Pedersen: Se NOTM 1964 s. 178.

Bokmeldingene er skrevet av *redaktøren*.

Norsk Tidsskrift for Misjon utgis av Egede Instituttet, men forfatterne er selv ansvarlige for de synsmåter som gjøres gjeldende.

Ettertrykk uten hildeangivelse er forbudt.

RETTELSE

Side 78, linje 16 nedenfra: *Det Norske Misjonsforbund*, les: *Den Norske Tibetmisjon*.